

Hoofstuk 1

Noodsaak van die studie

In die inleiding is kortliks genoem wat met hierdie studie beoog word: om die Bybelse siening van die mens se verantwoordelikheid teenoor die natuur uiteen te sit, teenoor die ekologiese strominge in die wêreld, wat die Christendom verantwoordelik hou vir die hedendaagse probleem.

Uittreksels van Lynn White se siening word, ter wille van volledigheid, aangehaal omdat hierdie ondersoek ten doel het om die vroeg-Christelike siening aan te dui, teenoor White wat vanuit die moderne siening redeneer.

Die volgende stellings word gemaak deur White (1967: 1203-1207):

1.1) Die historiese wortels van die ekologiese krisis

White meen dat die Christelike interpretasie van die mens se verantwoordelikheid teenoor die natuur, die direkte gevolg van die verandering van ekologieë in 'n negatiewe rigting is (White 1967:1204). Die Christendom het die ontstaan van die Westerse beskawing gestimuleer, sodat alle suksesvolle wetenskap en tegnologie Westers is (White 1967: 1205).

White (1967:1205) is van mening dat die mens voorheen deel was van die natuur as gevolg van die natuurgodsdienste, maar die Christendom het die natuurgodsdienste kom vernietig en so direk die oorsaak geword vir die verwoesting van die natuur. Voorheen moes elke boom, elke stroom, elke berg geraadpleeg word, voordat die mens daar mag myn of bou. Met die koms van die Christendom en die Westerse kultuur, word die aarde gesien as anti-God en alles

wat aards is, is sonde, sodat die mens die aarde as minder belangrik begin beskou het (White 1967:1205).

White (1967:1206-1207) stel dit dat die enigste oplossing vir die moderne ekologiese probleem, een is soos Franciscus van Assisi voorgestaan het. Dit is een waar die mens en die natuur in afhanklikheid van mekaar leef, sodat die natuur weer vir ons “Brother Ant and Sister Fire” (White 1967:1206) is.

White is dus van mening dat die Jode, en later die Christendom, en veral die vroeg-Christelike skrywers se interpretasie van Genesis 1:26-28 die oorsaak is van die ekologiese probleem, en dat die enigste oplossing natuurgodsdienste is.

1.2) Verdere noodsaak vir so ‘n studie

1.2.1) Naturalistiese religie aan die toeneem

Onder die titel: “Contextualising environmental theology at Unisa and in African Society” (Daneel 1995:87) verskyn ‘n artikel waar Daneel verduidelik dat die doel van die samewerking tussen UNISA en die Afrika kerke o.a. is: “teaching environmental theology at various levels...initiating empirical research projects (as feasibility studies for new environmental projects, studies for monitoring project implementation, the gauging of societal response to environmental initiatives, etc; and introducing a wide range of field operations through the motivation and empowerment of religious and other communities, are closely related to the religio-ecological models already developed by the Zimbabwean Institute of Religious Research and Ecological Conservation (ZIRRCO) in Zimbabwe)...with prof. Daneel acting as senior consultant, of what initially will be called the Goldfields Project of faith and Earthkeeping at Unisa.”

Die genoemde artikel van Daneel dien as ‘n “proposal for the establishment of a new chair in Religious research and environmental reform in the Faculty of

Theology at Unisa.” In die daaropvolgende bladsye vertel Daneel hoedat die Zimbabwe landskap deur verwoesters vernietig is, en hoedat hy besef het, om dit te stop is nie om met ‘n Christelike aanslag te kom nie, maar aan te sluit by die Afrikamens se holistiese siening van die natuur: “no longer could I maintain the Western dualism of spiritual as opposed to physical reality. African holism became the hermeneutic for theological reorientation” (Daneel 1995:89).

Hieruit groei toe die bewaring van die land en die hervestiging van plantegroei wat uitloop op “our tree-planting liturgy, developed by Zionist bishop Rueben Marinda”:

Look at the stagnant water
Where all the trees were felled
Without trees the water-holes mourn
Without trees the gullies form
For the tree roots that bind the soil
Are gone!

These friends of ours
give us shade
They draw the rain clouds
Breathe the moisture of rain

I, the tree...I am your friend
I know you want wood
for fire
To cook your food
to warm yourself against cold.
Use my branches...What I do not need
you can have

I, the human being
Your closest friend
have committed a serious offense
As a *ngozi*, a vengeful spirit
I destroyed you, our friends.
So, the seedlings brought here today
are the “bodies” (*mitumbu*) of restitution
A sacrifice to appease
the vengeful spirit
We plant these seedlings today
as an admission of guilt
laying the *ngozi* to rest.
Strengthening our bonds with you
our tree friends of the heart...
(Religie & Teologie Vol 2/1 1995:105-106)

1.2.2) Church of all Worlds (CAW) en “Neo-paganism”

Oberon Zell was die eintlike stigter van dié nuwe rigting, bekend as die Church of all worlds – ‘n kosmosreligie, as basis. Hulle noem hulleself die “Neo-Pagans”. In 1967 ontstaan die Neo-Pagans a.g.v. “die sug van die mens na ‘n oplossing vir die ekologiese vraagstuk” (Zell 1999:1404). Vandag sal hulle letterlik praat van “Sister Fire” en “Brother Ant”, soos White graag sou wou hê.

In 1962 word die “Neo-Paganism” onder die CAW as ‘n wettige godsdiens in Amerika verklaar. Die mens se soeke na ‘n oplossing op die ekologiese probleem, gaan nou reeds so ver, dat die CAW regoor die wêreld as ‘n selfstandige religie kan bestaan. Die basiese van die Neo-Paganism is, soos hulle dit in hulle amptelike nuusblad, die “*Green-Egg*” stel: “It connected all the evolving and emerging Goddess and nature religions into one phenomenon: the Neo-Pagan movement.”

In die *Gnosis-Magazine* (September 1989) word oor dié heidense stroming die volgende aangehaal:

"...The Church of All Worlds looked to the future instead of the past, in the early '70s it took on a goddess orientation based on a version of the Gaia Hypothesis elucidated by [Oberon] Zell (a founder of the church) several years before the more popular account put forth by Lovelock. Not only did Zell state that the Earth was a living organism, but that it was a feminine deity, and that all life was a part of this single, living feminine organism. Here was the first expression of a theory now central to all of modern Paganism and goddess worship - a belief that we are all interconnected, and that this interconnection requires us to incorporate ecological principles into our philosophy."

Liturgiese aanhalings van die CAW wat aan die "Moeder Aarde" gewy word (Metzner 1999:5-8), dui op die panteïsme wat hulle voorstaan. Dié verkorte weergawe van die liturgie oor die kosmos word by hulle religieuse byeenkomste gebruik (Metzner 1999:5-6).

Honoring the Multi-Dimensional Web of Life

The ecological & evolutionary web of life,
the wheel of flowing-together of birth & death,

pratitya samutpada,

the tantra of interdependent co-origination,

the jewelled net of Indra --

exists on many levels.

We honor, in the earth realm of body,

the organic-biotic,

somatic-ecstatic,

dancing serpentine,

chromosomal-genetic,

cellular-molecular,

fungal-mineral, plant-animal,
network of reciprocal interdependence.

We honor, in the water world of feeling,
the psychic-emotional,
empathic-oceanic,
heart-chakra-connecting,
fluid flowing,
systolic-diastolic
stream of life-blood,
caring-compassionate,
interrelations of symbiotic biophilia.

We honor, in the air realms of mind,
the semantic-noetic,
conceptual-perceptual,
information exchanging,
analytic-synthetic,
heuristic-systemic,
differentiating & integrating,
noosphere mind-field.

1.2.3) Neo-paganism

In sy artikel verwys Otter Zell (1998:2) na die mens as slegs 'n deel van die evolusionistiese proses, teenoor die aarde as die "Goddess": *"Continuing the analogy with the human body, each animal and plant on Earth is the equivalent of a single cell in the vast body of Gaea. Each biome, such as pine forest, coral reef, desert, prairie, marsh, etc., complete with all its plants and animals, is the equivalent of an organ in the body of our biospheric being; sub-structures and tissues consisting of types of plants and animals, such as trees, insects,*

---

grasses, predators, grazing ungulates, etc. All the components of a biome are essential to its proper functioning, and each biome is essential to the proper functioning of Gaea. If some essential elements of a biome are removed or destroyed, it may be possible for relatively unspecialized "cells" of plants and animals to differentiate out by adaptive radiation to become all the required components." (Zell 1998:2)

1.3) Enkele ander belangrike stellings vir die noodsaak van hierdie studie

Die volgende wêreldwye probleme op die gebied van die ekologie noodsaak verder dat daar 'n verantwoording gedoen word oor die mens se verantwoordelikheid teenoor die natuur vanuit die Christelike geskrifte.

1.3.1) Biodiversiteit. Tussen 5 en 200 spesies verdwyn van die bodem van die aarde elke dag. Ander navorsers meen dat dit selfs 5-10 per uur is. Teen die jaar 2001 sal sowat 1 miljoen spesies al deur die mens totaal vernietig wees. (vgl. General assembly: 20)

1.3.2) Woude. In die tropiese woude van die wêreld, word bome afgekap teen 'n tempo van 17 miljoen hektaar per jaar ('n gebied 2 maal so groot soos België) – 6 % van die wêreld se bome is al die afgelope 20 jaar verloor. Tropiese woude het 'n baie ryk en belangrike ekosisteem, wat nie vervang kan word nie. Ander tipes woude is makliker vervangbaar: daar is wel 50% meer aangeplante bome in die wêreld as wat daar 50 jaar terug was volgens die verslag van die General assembly:21. Dit is juis omdat daar 'n toenemende bewustheid van die mens se verantwoordelikheid teenoor die natuur is, veral in die Westerse lande.

1.3.3) Grondverbouing. 35% van die aarde se oppervlakte word bedreig deur in woestynlande te verander, hoofsaaklik as gevolg van ondoeltreffende boerdery metodes of die vernietiging van die natuurlike plantegroei, wat die onvervangbare bogrond beskerm – 75 biljoen ton bogrond word jaarliks verloor, hoofsaaklik in Afrika en China (General assembly:22). Die verbouing van produkte soos graan, mielies en rys voorsien aan die helfte van die aarde se voedsel, maar om die voedsel sonder plaë te produseer, word van verskillende insekdoders gebruik gemaak. Dit is 'n patroon bekend as “monoculture”. Dit beteken dat: hoe groter die aanvraag na 'n meer plaagvrye produk is, hoe groter word die landbou se afhanklikheid aan insekdoders (General assembly:22). Hierdie doders bevat gewoonlik gifstowwe wat nie afgebreek kan word nie, en wat die hele voedselketting raak.

1.3.4) Energie. Die gebruik van natuurlike hulpbronne vir die verskaffing van energie neem toe teen 2-3% per jaar – 'n persoon in die Westerse lande gebruik sowat 18 keer meer as iemand in die sogenaamde “ontwikkelende lande”- die ander opsies vir energieverskaffing is natuurlik kernkrag, met sy gepaardgaande risiko's op die omgewing en die gesondheid van die mens. (General assembly:25)

1.3.5) Klimaat. Koolstofdiksied, metaan en CFC gasse wat in die atmosfeer vrygelaat word, vang die hitte van die son vas, sodat die aarde “verwarm” teen 0,3 grade Celsius per dekade. Die gevolg is die geleidelike smelting van die pole, wat lei tot vloed en toenemende reënval regoor die wêreld. (General assembly:29)

1.4) Liberalistiese Kosmologie

Van die Griekse etimologie (κοσμὸς – wêreld en λόγος - kennis of wetenskap) verwys die woord kosmologie op die wetenskap wat as studie

van ondersoek het: die skepping en die verband waarin elke wese op aarde daarin staan. Daarom het dit as ondersoekveld die hele kosmos: plante, diere en mense (Christelike Encyclopaedie I : 516)

Vir die huidige ondersoek sou dit 'n tekortkoming wees as daar nie kennis geneem word van die kosmologie en die verwante terme daarin nie.

1.4.1) Metode van die kosmologie (Catholic Encyclopedia IV: cosmology)

Kosmologie is die natuurlike hulpmiddel vir die spesiale wetenskap. Die kosmoloog ondersoek die verhouding tussen organismes onderling, en hulle verhouding tot die materiële skepping.

Die ondersoek word ingedeel in die volgende onderafdelings:

- Die oer oorsaak van die kosmos
- Dit wat daaruit gevloei het
- Waarheen dit alles op pad is

1.4.1.1) Die oeroorsaak van die kosmos

Geologie, hoe ver ook al teruggegaan word, moet altyd rekening hou met die feit dat daar dinge is wat nie verduidelik of verstaan kan word nie. Hoe alles ontstaan het, is die veld van die kosmologie (ongelukkig word die teorie van die evolusionisme gewoonlik as die finale oplossing aanvaar), en dit word onder die volgende drie moontlikhede verdeel:

- a) Monisme
- b) Die teorie van die emanasie
- c) Skeppingsleer

a) Monisme

Die monistiese teorie behels dat alle skepsels in die wêreld van een en dieselfde ewige bestanddeel afkomstig is, wat in homself die genoegsame moontlikheid vir lewe het. Alles wat daaruit ontwikkel het, is die gevolg van

verskillende manifestasies en evolusies van hierdie oorspronklike bestanddeel. Die panteïsme noem dit die goddelike in alle wesens. Die panteïs is 'n idealis met betrekking tot die skepping (Erigena, Amalric, Dawid van Dinant, Bruno en Spinoza). Hegel, Schelling, Fichte, Kraus, Tiberghien onderskryf die panteïstiese siening van die skepping: God is in die wêreld, en die wêreld is in God. (Catholic Encyclopedia III: monism)

b) Emanasie

In die emanasieleer het die skepping uitgevloei van die goddelike substansie, soos wat vrugte uit die stamboom voortkom, sonder om hulle substansie te verander, of hulle goddelike kragte prys te gee.

(Christelike Encyclopaedie II:79)

c) Skeppingsleer

Die skeppingsleer is die mees algemene onder die filosowe.

Die aarde is nie 'n noodsaaklikheid nie, maar het deur die daad of woord van 'n goddelike (God) wese ontstaan, en is daarom aan die godheid verantwoordelik vir hulle optrede teenoor die skepping. Onder die skeppingsleer is baie skeeftrekkings van die Bybelse beskouing oor die mens se verantwoordelikheid (vgl. Catholic encyclopedia I: Creation).

i) Meganisme

Die aarde sal nooit kan vergaan nie. Alles is so in harmonie met mekaar geskep, dat selfs al sou daar 'n katastrofe wees, wat die lewe op aarde bedreig, sal daar outomaties 'n oplossing daarvoor uitgedink kan word.

Hierdie beskouing is een van die oudstes.

Volgens die webblad www.green-egg.com/religion/caw is van die oudste filosowe wat hierdie standpunt gehuldig het onder andere: Thales (± tweede eeu voor Christus), Anaximander en Heraclitos. Hulle standpunte kom basies

---

ooreen met dié van White (1967:1206). Dit is: die aarde bestaan uit 4 elemente: lug, aarde, water en vuur, en hierdie elemente kan nooit vernietig word nie (Epikuros). Hierdie elemente is ewig, besit 'n siel, en kan selfs in sekere gevalle as 'n god geopenbaar word ([www. green-egg.com](http://www.green-egg.com)). Na Epikuros (270 vC), het hierdie denkrigting verdwyn vir 18 eeue. Dit is weer deur Descartes ontdek, en het vinnig die siening van die meeste wetenskaplikes geword, en is steeds die algemene siening in baie van die sogenaamde nuwe denkrigtings, soos die New Age Movement en Church of all World (CAW).

ii) Dinamisme

Terwyl meganisme die onverganklikheid van die aarde onderskryf, wys die dinamisme op die absolute eenvoudigheid van die skepping. Die kosmos is geskep en die Skepper het homself daarna van die aarde onttrek, terwyl alles nou aan die noodlot oorgelaat is. Die skepping is nou aktief werksaam om sy eie bestemming en lot uit te werk. Die godheid is nou net nodig vir *actio in distans*. Hierdie siening van die skepping is by die Christendom veral deur die Rooms Katolieke onderskryf (Florovsky 1976:50)

iii) Hilomorfisme

Die teorie van Aristoteles – die teorie van die oorsprong en gevolg. Aristoteles (384-322 vC) het die hilomorfisme die hoofsaak van die fisika genoem. Vir eeue is hierdie teorie gehuldig in die neo-platoniese skole en in die skole van Konstantinopel en Athene, maar vanaf die sesde tot die twaalfde eeu het wetenskaplikes belang in hierdie teorie verloor. In die twaalfde eeu is die teorie van Aristoteles deur Albertus Magnus, Thomas Aquinas en Bonaventura opgediep (<http://cedar.evansville.edu/evoleweb/documents.html>)

Die hoofsaak van hierdie teorie is die volgende:

- Liggame het 'n eenheid

- Hulle besit kragte en energieë wat aktief en passief is, en het 'n Goddelike oorsprong
- Die siel in wesens kan nie vernietig word nie.

Die geskape wêreld is volgens die hilomorfisme 'n meesterstuk van harmonie. Alle skepsels werk saam om die harmonie van die ander te soek, en geen wese kan in disharmonie met die skepping wees nie. (Florovsky 1976:52)

1.5) Hegel se filosofie

Wilhelm Vatke (1835) sluit in sy benadering tot die Bybel en die skepping aan by die filosofie van Hegel: tese, antitese en sintese. Die tese sien hy as die natuurreligieë, die antitese daarvan as die geestelike religie van die Hebreeuse Godsdienst, en die sintese as die universele godsdienst van die Christendom. (Christelike encyclopaedie II: 503)

1.6) Metode van ondersoek

Een van die doelwitte van hierdie studie is nie om die raakpunte tussen wetenskap en ekologie te gaan soek, en na te vors nie, maar om daarop te wys dat hierdie 'n lewendige debat is, waarvan die Christendom nie kan wegstroom nie.

Hierdie probleme sal veral in die Teologie aangespreek moet word, omdat die Christelike etiek die finale sê oor hierdie saak behoort te hê.

Die studie bepleit die onderrig van hierdie belangrike onderwerp, en probeer daarop wys dat daar reeds genoeg navorsing oor die probleem bestaan, maar dat die navorsing in die gebied van die oplossing, gewoonlik net draai rondom die humanisme, en voortspruitend die ateïsme, of panteïsme. Die Skrifgedeeltes wat die waarde van die menslike skepping benadruk, toon aan wat die Bybelse perspektief op die mens se verantwoordelikheid is.

Die Skrifgedeeltes wat die waarde van die nie-menslike skepping benadruk, kan ook met vrug ondersoek word. As voorbeeld word hier kortliks met Genesis 8:22 gedien, waar God stabiliteit aan die aarde belowe, terwyl Hy in Genesis 9:12 die teken van die verbond deur die reënboog gee, 'n teken dat die Here getrou bly aan sy beloftes aan die skepping.

In die Nuwe-Testament is dit 'n totaal ander saak om die Teologiese lyn na te vors as in die Ou-Testament. Daar is egter meer as wat 'n mens op die oog af sou verwag. Die gelykenisse van Jesus wys op die verhouding tussen die mens en die skepping, en dat daar 'n belangrike verband is tussen die mens se lewe op aarde, en die skepping waarin God hom laat leef. Paulus gaan verder en wys op die toekomstige lewe van die hele skepping, en die nuutmaking van die skepping deur Christus se versoening soos in Romeine 8:18-23 of Kolossense 1:15-20.

1.6.1) Die studie word soos volg aangepak

- 1) Die volke met wie Israel in aanraking gekom het, se sienings rondom die skepping en die mens se verantwoordelikheid word baie kortliks geskets. Die doel van hierdie ondersoek is om die Joodse gedagtegang te peil in die lig van moontlike Egiptiese- en Semitiese invloede.
- 2) Daar sal dan kortliks gekyk word of die Joodse verstaan van die skepping beïnvloed was deur die naburige volke se siening.
- 3) Die studie word in 'n volgende hoofstuk uitgebrei na 'n ondersoek na die denk- en leefwêreld van die Christelike kerk in Bybelse tye. Hier sal daar na moontlike invloede op die Christelike verstaan gekyk word, en sal die filosofiese strominge van die eerste 2 eeue kortliks genoem word.
- 4) Reeds in elkeen van die hoofstukke, sal daar voorlopige gevolgtrekkings gemaak word.

- 5) 'n Aantal geskrifte van die vroeg-Christelike kerk sal dan ontleed en ondersoek word vir moontlike sienings oor die mens se verantwoordelikheid teenoor die skepping.
- 6) Die impak van hierdie gevolgtrekkings m.b.t. die dogmaties-etiese vertrekpunte in die Christelik - teologiese sienings, sal dan aangedui word.

1.6.2) Werkswyse

Stander (2001:1) het reeds daarop gewys dat navorsing nie gedoen moet word ter wille van 'n wetenskaplike bydrae nie, maar dat navorsing relevant moet wees. Relevansie beteken: "So what?" (Stander 2001:1). Sal dit die mense rondom my raak, of in 'n biblioteek lê en stof vergader?

In die vorige paragrawe is gewys dat die onderwerp oor die Christen se verantwoordelikheid teenoor die skepping 'n akute debat is. Die artikel van White (1967:1203-1207) beklemtoon die feit dat daar heelwat verwarring in die verband bestaan. In die Kerkbode (4 Augustus 2000) onder die titel – "*Pikkewyne Percy en Pamela en kie het iets om vir gelowiges te sê*" skryf Stander: "Gelowiges het 'n meerderwaardige houding teenoor hulle omgewing ingeneem...As 'n mens oor die gelowige se verantwoordelikhede teenoor geld kan preek, kan 'n mens seker ook oor sy verantwoordelikhede teenoor die planeet praat."

Indien nie anders gemeld nie, is die vertaling wat gebruik is vir die Ou- en Nuwe-Testamentiese aanhalings die 1953 Afrikaanse vertaling. Die rede is dat hierdie vertaling 'n meer letterlike vertaling is, en die 1983 – vertaling vryer vertaal is (dinamies-ekwivalent). Daar word gepoog om in hierdie studie so na aan die letterlike te bly as moontlik.

Daar is besluit om sekere kerkvaders se siening in hierdie studie in te sluit en ander uit te laat, omrede nie al die kerkvaders so 'n duidelike kosmologiese begrip en siening weerspieël nie. Daar moet in gedagte gehou word dat die

kerkvaders nie primêr oor die wetenskap skryf nie. Wat Quasten (1950:41) oor die apostoliese vaders sê, geld vir die breë spektrum van antieke skrywers, of dit nou Bybels of na-Bybels is naamlik: “(they)...do not aim at a scientific exposition of the Christian faith”. Tog is daar sekere basiese geloofstandpunte teenoor sekulêre aspekte wat deur die eeue staande gebly het, en in die Bybelse en na-Bybelse leefwêreld beredeneer en apologeties op skrif gekonkretiseer is.

Daar is van die staanspoor af uitgegaan van die standpunt om minder bekende kerkvaders, soos Athenagoras in hierdie studie in te sluit. Die rede wat aangebied word vir so ‘n besluit lê by persoonlike keuse: daar is alreeds so baie van die “bekende” kerkvaders, soos Origenes en ander geskryf dat hierdie studie ‘n verfrissende nuutheid sou bring indien minder bekende kerkvaders hulle mening sou uitspreek oor die debat. Die hoop word uitgespreek dat die studie oor die mens se verantwoordelikheid teenoor die skepping groot vrug ten bate van die Christendom en die ekologie sal dra...